

ACTION: Narve Skarpmoen likte action. Her fra et boksestevne på Dælenenga Idretts plass i 1920. Alle foto: NARVE SKARPMOEN/ATELIER SKARPMOEN

Oslo for 100 år siden

Unike bilder viser

Av ESPEN A. HANSEN

Oslo for 100 år siden var preget av slum, nød og klasseforskjeller. Byens befolkning hadde økt fra 10 000 i 1814 til 230 000 i 1900. Norges hovedstad var nå i ferd med å bli en skikkelig storby, viser en ny bok med unike bilder.

«Om hundrede år er altting glemt», skrev Knut Hamsun på denne tiden. Forfatteren tenkte nok ikke på at fotografer som Narve Skarpmoen (1868-1930) dokumenterte årene og

epoken da Norges hovedstad vokste fra å være en provinsiell småby til å bli en moderne by med voksesmerter.

Skarpmoen, som opprinnelig kom fra Rollag i Numedal, fotograferte hovedstaden før, under og etter første verdenskrig.

Fotoboken «Kristiania for 100 år siden - Fotograf Skarpmoens levende portrett av byen og menneskene» skildrer hvilke utfordringer byens politikere, myndigheter og innbyggere, måtte takle.

Skarpmoen etterlot seg et arkiv på 20 000 negativer. De ble solgt av familien etter hans død til J.W. Cappelen's Forlag og deretter overlatt til

Nasjonalbiblioteket i 2004.

Pløying i Slottsparken

Under første verdenskrig ble Slottsparken pløyd opp for å avhjelpe matsituasjonen i Kristiania. I 1917 var potethøsten på rundt 450 tonn.

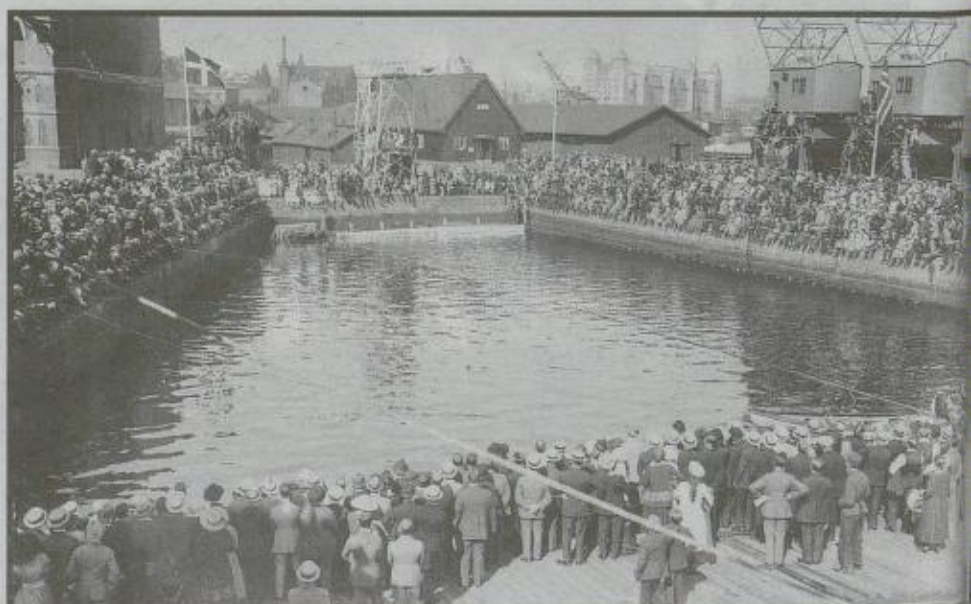
- Det var ikke matnød, men bønderne i Akershus ville ikke selge til hovedstaden. På den tiden ble varehandleren kontrollert av kommunen. Det var priskontroll på poteter og bønderne utenfor byen mente at fortjenesten var for liten. Derfor måtte det settes poteter innenfor bygrensen. Også Kongen måtte trå til og stille Slottsparken til disposisjon, forteller

UROLIGE TIDER: Demonstrasjonstog under bankkrisen 1924. De harde 20-årene rammet vanlige folk hardt.

BY FOR HEST OG KJERRE: Østbanestasjonen og Jernbanetorget med hestedrosjer i 1910.

SAMLET FOLK: Idrettsarrangementer samlet alltid masse folk. Dette bildet er Nordisk landskamp i svømming på Vippetangen i 1921.

MATAUK: Potetdyrking i Slottsparken i 1917. Selv kongen måtte trå til. Fra boken «Kristiania for 100 år siden».

100 år siden

Overgangen til storby

etnologen Morten Bing, som leder kulturhistorisk seksjon ved Norsk Folkemuseum.

Ifølge arkeologer var Oslo etablert med en bystruktur allerede rundt år 1000, men det skulle gå drøyt 900 år før Norges hovedstad, slik vi kjenner den i dag, begynte å ta form.

For hundre år siden hadde Norge blitt en selvstendig nasjon og fått sitt eget kongehus.

Selvbevisstheten vokste. Industrien ble modernisert. Sosiale reformer ble innført.

Byvandrer og historiefremidler Leif Gjerland skriver dette om datidens hovedstad:

«En følelsesladet norskhetsbølge etter

unionsoppløsningen i 1905 fikk stadig flere til å ønske gamle norske bynavn tilbake. 1907 fikk Kristiania formannskap et forslag om å gi byen «sit gamle norske Navn Oslo» i stedet for «... det stygge, upraktiske og danske navn».

11. juli 1924 bestemte Stortinget, mot innbyggernes vilje, at Kristiania skulle bytte navn til Oslo. Navnet Kristiania skulle opphøre fra kommende nyttårsaften.

Ordføreren bemerket bittert at «Den slags omdeppinger er unødvendig anstaltmakeri».

På tross av motstanden, vennet innbyggerne seg fort til det nye gamle navnet.

«Gamlebyen»

Middelalderområdet som formelt het «Oslo» ble nå omdøpt til «Gamlebyen», navnet som lenge hadde rådet på folkemunne.

– Dette var en brytningstid. Skarpmoen fanget kontrasten mellom det gamle og det nye. Han dokumenterte begynnelsen på det moderne og urbane Norge. Dette var tidspunktet da byen entret overgangen til å bli en skikkelig storby, forklarer Bing.

Dårlig hygiene, mangelfullt kosthold og underernæring gjorde arbeiderklassen mer utsatt for sykdom enn den bedrestilte befolkningen på Vestkanten. Tuberkulose var den

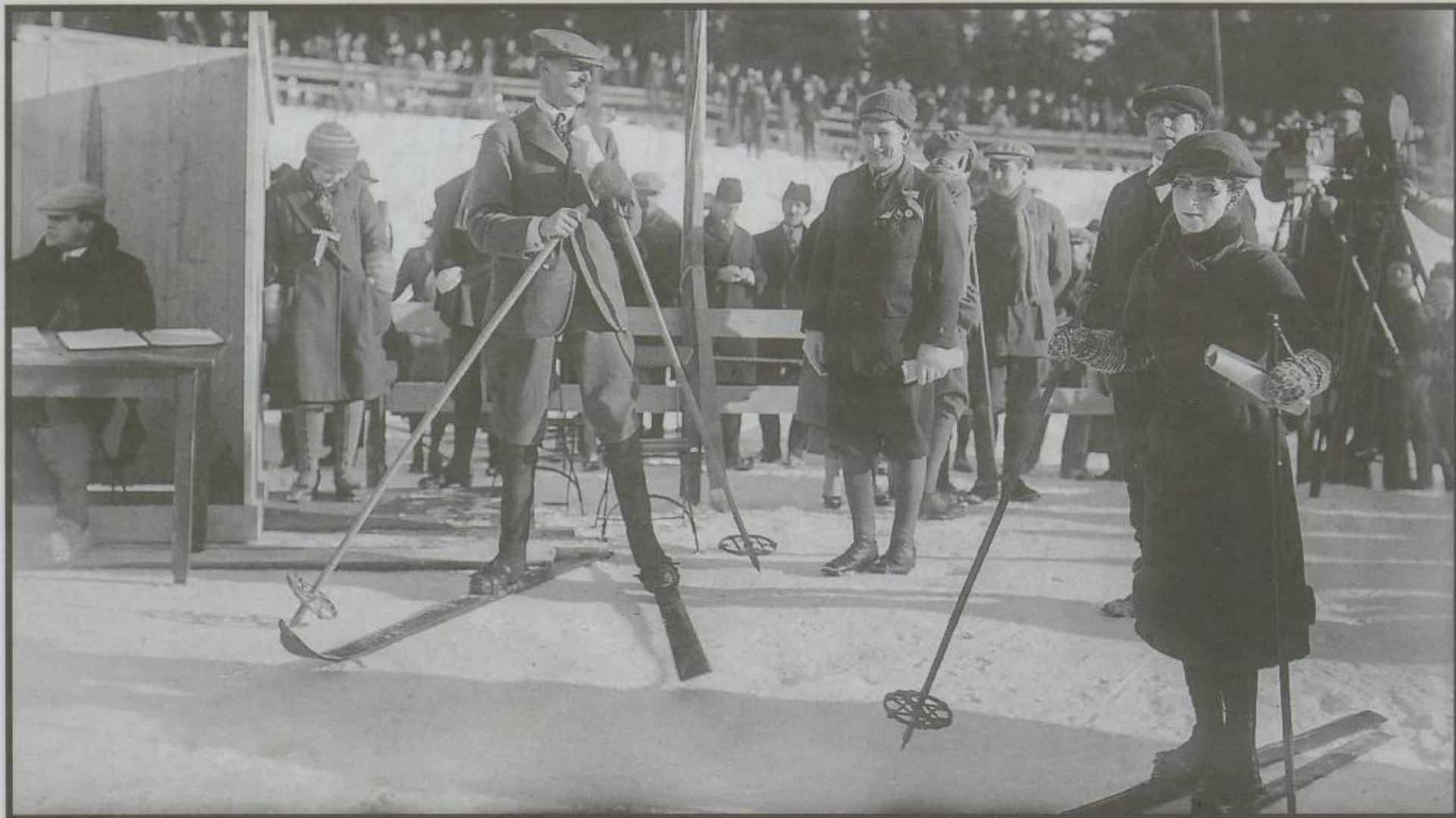
FATTIG OG RIK: En skopusser tjener til livets opphold ved Østbanen i 1916.

ØSTKANTEN: Unger fra gråbeingårdene på Østkanten i 1921.

LIVLIG: Torghandel på Youngstorget i 1920.

POSERTE: Kong Haakon og Dronning Maud poserer for fotografene under 50 kilometeren i Holmenkollen i 1923.

Alle foto: NARVE SKARPMOEN/ATELIER SKARPMOEN

BYENS TORG: Slik så Stortorget ut i 1920.

«»» hyppigste dødsårsaken i Kristiania.

Storbyslummen som fulgte i kjølvannet av industrialiseringen, slik man kjente den fra andre land, hadde omsider kommet til Norge.

– Det var ikke bare bolignød, men boligelendighet. I 1919 ble frøken Nanna Broch ansatt som kommunal «boliginspektør» og skulle dokumentere elendigheten på Østkanten, forteller Bing.

Inga Bjørnson, Bjørnstjerne Bjørnsons niese, var også opptatt av østkantfolkets levevilkår.

Hun flyttet med datteren sin til beryktede Smalgangen på Grønland, rett øst for Akerselva, for å oppleve forholdene på kroppen, men flyttet raskt ut på grunn av de elendige hygieniske forholdene, tilføyer kulturhistorikeren.

Fattige Vaterland

– De mest forslummede områdene var rundt Vaterland og øst for Akerselva. Dette var et område hvor de aller fattigste, prostituerte og småkriminelle holdt hus, slår Bing fast.

Nå gjaldt det å få flyttet befolkningen vekk fra trekkfulle, fuktige og helsefarlige leiligheter.

– Ett rom og kjøkken var den kommunale normen for en nybygd leilighet for en familie den gangen. Den store utbyggingen, da to rom og kjøkken ble vanlig, startet like før andre verdenskrig, opplyser Bing.

– Kristiania var på denne tiden en sliten by i forandring. Store deler av bebyggelsen var fra 1800-tallet. Og du hadde bebyggelsen i tre og bindings-

verk fra 1600- og 1700-tallet i Kvadraturen, legger han til.

Skarpmoens fotografier avslører at mange gater, særlig i sentrum, ikke har forandret seg mye på 100 år.

– I dag er store deler av sentrum, blant annet Karl Johans gate, nokså intakt.

– Men Vaterland ble sanert og er helt borte. I 1916 ble den gamle bydelen i Kvadraturen, mellom Akershus festning og Stortorget, revet og erstattet av moderne og store bygninger, opplyser Bing.

Hesten var lenge viktigste transport- og fremkomstmiddel, om du ville frakte varer eller ta deg frem i hovedstaden.

Det ble satset mye på kollektivtransporten. I 1917 ble Ekebergbanen åpnet. Det var den første forstadslinjen til de sørlige og østlige bydelene.

Utover på 1920-tallet ble biler, busser og lastebiler, et mer og mer vanlig innslag i gatebildet.

– På begynnelsen av 30-tallet hadde bilen nesten erstattet hesten. Dette skapte problemer. Ikke minst for trafikkonstablene som kom fra landet og slett ikke var vant til motoriserte kjøretøy. Vi snakker om en by som ikke var regulert for noe annet enn hest og kjerre, påpeker Bing.

– Finnes det noe fra Kristiania og det gamle Oslo som er verdt å savne?

– Noe av det triste er at alle de spesialiserte småbutikkene som fantes i Oslo er borte for lenge siden. Det var en by full av mindre bedrifter. Ikke minst små hoteller som stort sett var eid og drevet av kvinner, opplyser Bing.

E-post: espen.amold.hansen@vg.no

FREDELIG: Mann med barnevogn på Eidsvolls plass i 1905.

GRAND HOTEL: Grand Hotel og Eidsvolls plass 1912

SOMMER: Jenter i solen på Verdens Gangs Solkoloni 1920.

IDRETTSHELTER: Oscar Mathisen og Ole Olsen på Bislett i 1923.

KOLLEKTIVT: Denne bussen gikk fra sentrum til Abildsø. Her fra Lilletorget i 1925.